

Kong Christiern 2.

Et Portræt.

1481 blev kong Christiern 2. født paa Nyborg slot paa Fyen ved Storebælt, 1559 døde han paa Kalundborg slot lige overfor paa Sjællands kyst. Mellem fødsel og død, der fandt sted saa nær hinanden, ligger et højst omskifteligt livsløb paa ikke mindre end sytti syv aar. Det blev skaaret over i to lige store halvdele, da kong Christiern 1523 13. april sejlede bort med sin flaade fra København og sine tre kongeriger. Han var da 42 aar gammel og fik endnu 35 aar at leve i. Den første halvdel af hans liv var en stadig lykkelig opstigen, som 16-aarig prins af Danmark var han med i sin fars kong Hans eller Johan 2.s erobring af Sverige 1497, fra sit 25. til sit 31. aar var han vicekonge i Norge i faderens sted, 1513 blev han ved dennes død Danmarks og Norges konge, 1515 indgik han ægteskab med verdensherskeren kejser Carl 5.s yndlingssøster Elisabeth, det fornemste ægteskab nogen nordisk konge nogensinde har indgaaet, og 1520 blev han endog Sveriges arvekonge. Men den anden halvdel af hans liv var en ligesaa stadig ulykkelig nedgang: 1524, aaret efter flugten, det bristede haab om ved kejserens hjælp at kunne generobre sine tre riger, de nedværdigende landflygtighedsaar ved fattighoffet i Lier i Belgien hos dronningens tante, 1526 dronning Elisabeths død, 1531 det helt mislykkede erobringstogt til Norge — og saa fra 1532 det livsvarige fængsel, til 1549 paa Sønderborg slot og de sidste ti aar et skaansommere paa Kalundborg.

Hvorledes var den mand, der fik at gennemleve et saa langt og byrdefuldt liv?

Ud fra moderne psykiatrisk forskning, der stærkt fremhæver

⁴ Foredrag i svensk radio 15. dec. 1946.

den nøje sammenhæng, der lader sig paavise mellem legemsbygning og aandsform, har man i nyeste tid prøvet paa at bestemme, hvilken af de to fremherskende mennesketyper kong Christiern maa antages at have tillhørt: den kraftigtbyggede pykniker med den aabne og foretagsomme karakter eller den slanke magre asteniker, indesluttet i sig selv og lidet imødekommende overfor andre. For en saadan undersøgelse er der imidlertid intet sikkert grundlag i kong Christierns tilfælde, allerede fordi de faa tilbageblevne skeletrester af hans lig, der er samlet i en kiste i St. Knuds kirke i Odense, kun er blevet flygtigt betragtet og beskrevet i 1874 og derfor intet fast holdepunkt afgiver. Der er ganske vist flere samtidige malerier og tegninger af kongen, endog af saa fremragende kunstnere som Dürer og Lucas Cranach, og der er ogsaa gode stik. Men heller ikke disse fører til noget sikkert resultat, fordi de paa en mærkelig maade er modstridende, idet malerierne maaske nok har et astenisk præg, men stikkene synes at vise en typisk pykniker. Den i det hele paalideligste afbildning af kongen er Claus Bergs træskulptur fra altertavlen i St. Knuds kirke, der er fra aarene 1517—1522.

Bortset herfra maa man nøjes med at tegne et flygtigt portræt paa grundlag af de beretninger om ham, der foreligger, men som desværre næsten alle er skrevet af hans bitre fjender, af hvilke karmelitermunken Poul Helgesen var den mest hadefulde. Breve fra og til ham er kun bevaret i ringe tal.

Kong Christiern var en veludseende, anselig og velproportioneret mand med smukke brune øjne og kraftig haar- og skægvekst af samme farve. Fra tidlig ungdom var hans legeme veltrænet i tidens sport, der var ridning, turneringer og ridderspil, hvori han som ung prins med kraftige lænsestød littede den ene herre af sadlen efter den anden. Jagten var hans passion som den var alle herremænds dengang og senere; livet ombord i et skib var han en ynder af. Færden i fri luft var ham en nødvendighed ogsaa som værn mod sørgmodige tanker. Den godmodige Bertram Ahlefeld, der var slotsherre paa Sønderborg, var fortvivlet over, at hans kongelige fange endnu i sit 65. aar red ud om natten, naar han ikke kunde sove.

Han var ogsaa personligt en tapper og modig ung mand, hvad

han fik lejlighed til at lægge for dagen i den julimaaned 1502, da han 21 aar gammel af sin far fik betroet en kommando i kampen om Elfsborg og Bahus. Og ligesaa senere under et bondeoprør i Norge 1508. Men han var ikke noget feltherretalent, havde end ikke, som eilers de fleste danske konger, nogen militær ambition. Hvad andel han end kan have haft i tilrettelæggelsen af den dygtigt gennemførte erobring af Sverige 1520, den danske hærs største militære bedrift, overlod han dog den militære ledelse deraf til Otte Krumpen og kom først til med flaaden, da Stockholm var indesluttet af hæren. Senere hen, da han ikke havde nogen dygtig general til sin hjælp, kom hans egen mangel paa militær indsigt, beslutsomhed og initiativ aabenlyst frem paa den mest skæbnesvangre maade. Saaledes i febr. 1523, da han vankelmodig veg tilbage for at benytte den hær, han havde paa Fyen til at slaa de jyske oprørere ned med, og i septbr. samme aar, da han ikke kom sine trofaste borgere i København og Malmø, der under Henrik Gøyes og Jørgen Kochs ledelse kæmpede saa tappert for ham, til hjælp med de 10.000 mand, han kunde fremskaffe, men mente at maatte have 30.000 mand dertil, og endelig og afgørende i 1532, da hele Norge havde sluttet sig til ham som dets konge, men han lod Mogens Gyldenstjerne sidde uantastet paa Akershus med kun 30 mands besætning, til der hen paa foraaet kom 7.000 mand til undsætning fra København og kongen saa uden kamp overgav Norge og lod sig sejle til København til 27 aars fangenskab.

Kong Christiern var ikke militært indstillet eller opdraget; han var lidenskabeligt optaget af politik, opdraget dertil af sin far, kong Hans, som han sikkert dybt beundrede. Den politik, som han var en glødende forkæmper for, saa længe han havde magt dertil, var grundlagt af hans farfar kong Christiern 1. og videre udformet af hans far. Dens maal var udenrigspolitisk den endelige erobring af Sverige og nedkæmpelsen af Hansekøbmændenes overmagt, indenrigspolitisk var dens maal tilbagetrængningen af den overmægtige katolske kirke og den hovmodige og egenraadige verdslige adel og styrkelse af kongemagten, for at den kunde støtte og fremdrage den driftige og dygtige borgerstand og faa magt til at beskytte den undertrykte bonde. Det var ikke det, at han som barn en kort tid levede i et velstaaende københavnsk borger-

hjem, der gav ham hans borgerlige indstilling, den var et fast grundtræk i hans væsen og i hele den politik, han havde arvet fra sin far, og hvis effektive gennemførelse var hans livs store og eneste maal.

Da kong Hans 1507 sendte sin søn som vicekonge til Norge, kunde han være aldeles sikker paa, at prinsen vilde gennemføre netop den politik, der gennem 25 aar havde været kongens egen i Danmark. Dette skete ogsaa med stor kraft, men ogsaa med det resultat, at da kong Hans døde 1513, og det danske rigsraad skulde hylde kong Christiern 2., slog den danske adels had til begge, baade fader og søn, frem i klare luer; der var dem, der allerede da tænkte paa at forhindre, at prinsen blev Danmarks konge. Det aabenlyse had, han her mødte, fremkaldte en dyb bitterhed i den unge konges sind. Saa meget fastere blev hans beslutning om, at den politik, han ansaa for den rette, skulde gennemføres fuldt ud, og hans beslutning herom fik en undertone af lidenskabelighed.

I de ti aar fra 1513 til 1523 lykkedes det kong Christiern at opretholde denne politik og i meget væsentlige dele deraf at føre den igennem til sejr. Man her rejser sig det spørgsmaal: naar dette lykkedes, var det da kongens faste karakter og stærke vilje, hans indsigt og kyndighed, der var aarsagen? Var det ogsaa ham, der selv traf beslutning om de midler, der var nødvendige hertil? Disse spørgsmaal mente man i ældre tid at maatte besvare med ja, kong Christiern selv var i eet og alt, i godt og ondt den afgørende kraft i det, der i dette tjaar skete i Danmark og i Norden. Men her har opfattelsen ændret sig, efterhaanden som man er blevet opmærksom paa, i hvor mange tilfælde kongen viser en iøjnefaldende personlig vankelmodighed og ubeslutsomhed, som det tydeligst fremtræder paa det militære omraade, og i hvor høj grad han maa have været paavirkelig af sine omgivelser, nu og da endog mere tilfældige omgivelser.

Der er her eet træk, som maa fremhæves. Kong Christiern var saa langt fra en indesluttet og tilbageholdende asteniker, at han tværtimod i høj grad søgte venskab og var af naturen selskabelig og aaben for venskab, ganske vist fortrinsvis med mænd, der havde samme politiske anskuelser som han selv. Men endnu

fra hans fangenskabsaar kan Bertram Ahlefeld fortælle om, hvorledes kongen færdes om i Sønderborg, paa skibsbroen og ved stranden og taler med enhver, han træffer paa, aflægger besøg hos syge, indbyder større selskaber af junkere, borgere i byen og deres fruer og beværter dem kongeligt. Saaledes var han ogsaa i sin ungdom, naar han var til bal hos det bergenske borgerskab, selv det svenske rigsraad har givet en skildring af hans vennesælhed ved festdagene paa Stockholm slot i de første novemberdage 1520 — desværre kom denne vennesælhed bagefter til at staa for dem som en tyrans afskyelige hyckleri. Det kan tilføjes, at han paa sin udenlandsrejse 1521 gjorde det bedste indtryk paa alle de betydelige mænd, han der traf, Erasmus fra Rotterdam og den engelske statsminister, kardinal Wolsey, der sagde om ham, at efter det ydre at dømme skulde man tro, at kongen var noget hastig og hensynsløs, men han er dog en meget forstandig, alvorlig og betænksom mand, han lagde vægt paa en god forstaaelse mellem kristenhedens fyrster.

Kong Christierns borger- og bondepolitik blev følt som saa rigtig og nødvendig af hovedmassen af det danske folk, at datidens borgere og bønder sluttede op om ham som hans tilhængere i et omfang, som senere hen knap nok blev bondestandens frigører, kong Frederik 6. til del. Men desuden besad kongen mærkelige evner til at vinde betydelige menneskers uforbeholdne hengivenhed og venskab, der fulgte ham selv i hans ulykke. Disse venskaber, som kongen saaledes søgte og gav, var sikkert tillige udtryk for, at han, naar det gjaldt gennemførelsen af hans store politik, ofte følte sig yderst usikker om midlerne dertil, og derfor gerne tog mod raad af dem, der var mere kyndige og beslutsomme end han selv. Der er blandt dem tre personer, der træder særlig skarpt frem.

Kong Hans, der vel selv har forstaaet denne sønnens karaktersvaghed, gav ham med til Norge *Erik Walkendorf*, en gejstlig uddannet mand, der sikkert bør have æren for det norske vice-regentskabs succes, og som ogsaa tog sin belønning derfor ved at lade sig gøre til erkebisp i Trondheim. En usikker overlevering vil, at det var ham, der 1509 foranledigede prinsens bekendtskab med Dyveke, vel fordi han fandt, at den da 28-aarige alvorlige prins

nu og da skulde tænke paa andet end politik. Men deraf kom prinsens bekendtskab med Dyvekes moder, fru *Sigbrit Willemszon*, der var overlegen kyndig i enkeltheder i den handelspolitik, kongen tilstræbte, og som derfor blev hans nærmeste medarbejder paa dette omraade; hos hende kunde han i al sin tvivlraadighed altid finde sikker og god støtte. Som den tredje store politiske medarbejder kom saa *Hans Mikkelsen* til — femti aar gammel i 1517 valgte denne højtansete og velstaaende borgmester i Malmø at gaa ind i politik for at hjælpe kongen i hans arbejde. Det var ham, der vel næppe personligt skrev, men som dog har overvaaget og inspireret udarbejdelsen af de to store love, for byerne og for landet, hvori kong Christierns politik fyldigst er nedfældet, deriblandt forbudet mod at sælge bønder fra det ene gods til det andet. Det var disse love, der blev aarsag til kongens fald.

I en samtale i 1521 med Erasmus fra Rotterdam skal kong Christiern, da Erasmus beklagede Luthers voldsomme brud med kirken, have svaret: nej vist ikke, med milde midler udretter man intet, de lægemidler, som formaar at ryste den hele krop er de bedste og virksomste. Tænkte han da paa Stockholms blodbad?

Det er den begivenhed, der i Sverige er knyttet til navnet kong Kristian tyran. Det er ogsaa rigtigt, at kong Christierns lidenskabelige indsats for sin politik gik saa vidt, at han ikke, saa lidt som andre politikere før og siden, vilde tage i betænkning at anvende døden som et politisk middel mod de haardnakkede modstandere. Han anvendte det første gang 1517 mod slotsherren paa Københavns slot, Torben Okse, der blev henrettet for underslæb og ikke for at have forgivet Dyveke, hvad fru Sigbrit med god grund kunde mistænke ham for. Hans Mikkelsen maa have billiget denne politiske forholdsregel, thi ti aar senere skriver han til kongen: rigens raad er Eders naade alle fremmed og de er alle udi eet forbundt, med giftermal den ene slægt forbundet udi den anden, derfor kan Eders naades gode forsætter eller anslag som Eders naade og den menige mand kunde være til gavn og profit, aldrig gaa for sig, for eksempel, Eders naade sagde dem en stor del af det jeg nu paaminder om, da Torben Okse blev rettet. Men betegnende for kongen er det, at han først lod Torben Okse hen-

rette, da der var tilvejebragt et retsgrundlag derfor, da bonde-domstolen havde udtalt: vi dømmer ikke Torben Okse, men hans egne gerninger dømmer ham.

Den samme betingelse stillede kongen ved den anden tyranhending i hans liv, ved Stockholms blodbad 8. novbr. 1520, da 82 svenske bispers, adelsmænds og borgeres blod flød i Stockholms gader. Der er enighed om, at det første skridt hertil var den svenske erkebisp Gustaf Trolles anklageskrift mod hans modstandere, der fremkaldte sammensværgelsesbrevet, hvori navnene paa Sturepartiets fremtrædende tilhængere var anført. Kongen, der endnu i de foregaaende festdage havde været optaget af ønsket om at vinde svenskerne, blev pludselig stillet overfor et krav om voldsom straf over mænd, der ogsaa var hans egne haardnakkede modstandere og tilmed nu besejrede. Under øjeblikkelig paavirkning af Gustaf Trolle og den uskaansomme forfølger af kirkens fjender, Didrik Slaghæck, blev kong Christiern med eet overbevist om det forstandige i tanken om at give sine svenske modstandere en alvorlig lære, at anvende et af de lægemidler, der ryster hele kroppen. Men han vilde have et retsgrundlag, en dom; kætterdommen blev afsagt af en gejstlig domstol og gav kongen det retsgrundlag, han krævede. Saa traadte Didrik Slaghæck og den sejrende hærs officerer til, de udtog ofrene, til sidst aldeles vilkaarligt, og fortsatte den blodige forfølgelse ud over landet, hvilket kongen næppe havde del i.

Det er naturligvis ikke let i den folkelige svenske tradition at drage hovedansvaret for Stockholms blodbad over fra Kristian Tyran til Gustaf Trolle, Didrik Slaghæck og den tøjlesløse hær. Sandt er det, at kongen havde sin store del deri, men det er vanskeligt med sikkerhed at tillægge ham andre tyranhendinger i hans liv end disse to.

Men i Danmarks tusindaarige historie staar hans borgerregering som et midtpunkt i det danske folks politiske udvikling. Enhver, der ser hen derover, maa erkende, at et klart grundtræk deri er den stadige hævvelse af ligheden, saa vidt det til enhver tid har været muligt. Det danske folk hører til de meget faa folkeslag i verden, hvor de ydre vilkaar har kunnet fæstne en bestemt vilje til, at lighed mellem alle statsborgere bør være sam-

fundets faste grundlag. Dertil har Christiern 2.s borgerregering i højeste grad bidraget. Den hævede de danske borgere til politisk ligeberettigelse med herremændene, den standsede de danske bønders tunge gang mod livegenskabet. Moder Danmark havde ligesom løftet sin haand for at give dem, der vilde fremme uligheden i folket, en alvorlig advarsel om ikke heri at gaa for vidt.

Erik Arup.